

LEGAL REGULATION OF RELATIONS
IN CERTAIN SPHERES OF BUSINESS
AND ECONOMIC SECTORS

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.03.016>
УДК 346.7

Христина ГРИГОР'ЄВА, д-р юрид. наук, проф.,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
 [orcid.org / 0000-0001-7659-2178](https://orcid.org/0000-0001-7659-2178)

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ГМО:
ЕВОЛЮЦІЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: генетично модифіковані організми (ГМО), продовольча безпека, безпечність харчової продукції, аграрні правовідносини, екологічні правовідносини.

Досліджено еволюцію законодавства України про генетично модифіковані організми (ГМО). Запропоновано періодизацію становлення такого законодавства із визначенням п'яти послідовних етапів: зародження; становлення; дерегуляції; побічного впливу; переходу. Значну увагу приділено аналізу судової практики, накопиченої за період існування спеціального законодавства про ГМО. Виявлені типові спори у цій царині, визначено деякі тенденції правозастосування, зокрема щодо неоднозначного розуміння вимог про державну реєстрацію та маркування ГМО. Зроблено висновок про основні проблеми реалізації законодавства про ГМО, зокрема про неефективність державного контролю та притягнення до відповідальності за порушення законодавчих вимог. Доведено, що недоліки правової моделі регулювання ГМО в Україні пов'язані не стільки з недостатністю чи недосконалістю законодавства, скільки зі слабкою системою контролю за виконанням нормативних приписів. Зроблено висновок, що перехідний етап (2023—2026) має бути використаний для розроблення додаткових механізмів гарантування безпечності продовольства в частині використання ГМО.

Вступ. На тлі економічної, соціальної та екологічної криз, що розгортаються в Україні в умовах воєнного стану та будуть мати продовження в період післявоєнного відновлення, проблематика продовольчої безпеки критично загострюється. Невід'ємною складовою об'ємного поняття продовольчої безпеки є безпечність харчової продукції, яку споживає населення. Намагаючись вирішити проблеми недостатності й дорожнечі продовольства, особливо для вразливих верств населення, людство активно шукає варіанти технологічного усунення продовольчих проблем сучасності. Однак вирішення цих питань породжує інші — не менш складні. Уже кілька десятиліть точаться дискусії щодо безпечності застосування результатів генно-інженерної діяльності (зокрема генетично модифікованих організмів — ГМО) для масового продовольства. Паралельно із цими суспільними, науковими та політичними процесами відбувається відповідна нормотворча діяльність на міжнародному та національному рівнях. Україна також залучена до цих світових баталій: з одного

Цитування: Григор'єва Х. Законодавство України про ГМО: Еволюція, проблеми та перспективи. *Економіка та право*. 2024. № 3. С. 16—27. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.03.016>

боку, вона будує власне спеціальне законодавство про поводження із ГМО, а з іншого — реальний стан використання ГМО у виробництві продовольства перебуває в «тіні» й поза рамками закону. З огляду на ухвалення Закону України від 23.08.2023 № 3339-IX «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції» проблема щодо законодавчого регулювання цих відносин вкотре актуалізувалась. Постає питання аналізування траєкторії руху вітчизняного законодавства про ГМО, ступінь його ефективності та оновлення у світлі майбутнього набрання чинності новим Законом. Відповіді на ці питання дадуть змогу визначити, наскільки безпечність продовольства захищена від ризиків, що супроводжують використання ГМО.

Аналіз наукових джерел. Правові питання поводження з ГМО цікавили багатьох вітчизняних учених. Саме тому не дивно, що на сьогодні накопичено досить значний обсяг наукових праць, присвячених відносинам щодо використання ГМО. Серед дослідників, роботи яких розкривають ці питання на дисертаційному рівні, варто згадати М.О. Медведєву, О.І. Менів, Д.С. Піддубну, О.Ю. Піддубного, Л.В. Струтинську-Струк. Крім цих учених, юридичними проблемами поводження з ГМО займалися О.М. Батигіна, О.Г. Бондар, Ю.П. Боснюк, С.І. Бугера, Ю.Л. Власенко, О.В. Гафурова, А.П. Гетьман, І.В. Горіславська, В.М. Єрмоленко, І.В. Гиренко, Н.В. Карпінська, Т.О. Коваленко, В.І. Курило, Т.В. Курман, Л.В. Лейба, В.І. Лозо, С.О. Лушпаєв, В.В. Носік, Ю.М. Павлюченко, С.М. Романко, О.В. Толкаченко, В. Третякова, Н.В. Фролова, Т.М. Чурилова та інші науковці. Проте у цих дослідженнях не приділено належної уваги тенденціям розвитку спеціального законодавства про ГМО. Тому існує потреба вивчити сучасний стан такого законодавства, тенденції його становлення, ступінь ефективності, а також оцінити, наскільки вітчизняне законодавство про ГМО забезпечує продовольчу безпеку населення України в частині дотримання вимог щодо безпечності харчової продукції.

Метою статті є визначення особливостей становлення вітчизняного законодавства про ГМО, виявлення основних тенденцій і проблем його розвитку.

Результати дослідження. У вітчизняній доктрині уже були спроби проаналізувати загальну періодизацію розвитку законодавства про ГМО. Зокрема, О.І. Менів виділив два періоди формування такого законодавства: перший, на його думку, розпочався 1998 р. із ухваленням постанови Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1304 «Про затвердження Тимчасового порядку ввезення, державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин в Україні» (втратила чинність); другий період стартував із ухваленням спеціального Закону України від 31.05.2007 № 1103-V «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [1]. Однак, оскільки це дослідження було завершено 2016 р., воно не враховує деяких важливих процесів, що відбулися в українській системі права та законодавства після цього.

На наш погляд, чітке розуміння особливостей становлення нормативно-правових засад регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин є вкрай важливим для виявлення тенденції такого розвитку, а також адекватного прогнозування можливих проблем в його еволюції. У зв'язку з цим пропонуємо представити розвиток вітчизняного законодавства України про ГМО у вигляді проходження ним п'яти етапів.

1. *Етап зародження спеціального законодавства про ГМО (1991—2006).* У цей період правова система молодій державі переживала своє становлення. Критично важливим було налагодити основні суспільні відносини на нових економіко-правових засадах. Однак бурхливий розвиток технологічних новацій в Україні та світі потребував державно-правового впливу, оскільки в часи суспільних трансформацій юридичний контроль зазвичай слабшає. Так, необхідність урегулювання відносин щодо проникнення на територію України ГМО та продукції з їх вмістом втілювалось в ухваленні регулятивних (постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1304 «Про затвердження Тимчасового порядку ввезення, державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин в Україні»), програмних (Указ Президента України від 04.02.1999 № 118/99 «Про Цільову комплексну програму генетичного моніторингу в Україні

на 1999—2003 роки») та статусних актів (розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.03.1998 № 131-р «Про створення Міжвідомчої ради з питань регламентації випробування, реєстрації і використання трансгенних рослин в Україні»).

Утім, на даному етапі вказаних законодавчих засад було явно замало для якісного регулювання цього нового виду правовідносин. Як зазначає Л.В. Струтинська-Струк, чинні на той час правові приписи не заповнювали наявної прогалини у регулюванні генетично-інженерної діяльності. Його здійснювали фрагментарно, шляхом внесення до деяких нормативно-правових актів незначних змін, які докорінно не вирішували проблеми, а часом, через неузгодженість, й ускладнювали правове регулювання відповідних відносин [2].

На цьому етапі пропонували й обговорювали різні шляхи можливого законодавчого регулювання нових суспільних відносин щодо ГМО. Зокрема, була опрацьована низка альтернативних законопроектів (наприклад, було розроблено проект Закону «Про біоетику» тощо). Обраний нормотворцем законопроект, що став законом, визначив вітчизняну правову модель регулювання відносин із ГМО та розпочав наступний етап розвитку законодавства.

2. *Етап становлення спеціального законодавства про ГМО (2007—2014).* Цей етап законодавчо розпочався ухваленням спеціального Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». Його поява була продиктована передусім підготовкою України до вступу до СОТ. Оскільки його розробка мала на меті не стільки ефективно та комплексно врегулювати відносини з ГМО, скільки виконати «домашнє завдання» для СОТ, це зумовило і подальшу його наукову критику. Основні зауваження до Закону, висунуті в доктрині, можна представити так: а) значна кількість декларативних норм [3, с. 117] («нічого не регулює, але формально існує» [4]); б) узагальнений характер розподілу та заплутаність контролюючих повноважень державних органів [3, с. 117] (водночас відсутність єдиного органу, який би взяв на себе відповідальність за безпечну розробку, випробування, транспортування і використання ГМО [5, с. 13]); в) не-

повна відповідність вимогам ратифікованих міжнародних актів у цій сфері [6]; г) відірваність від потреб практики та «реєстроманія» [7]. Через сукупну дію цих та інших недоліків учені вважали, що даний Закон «не забезпечує безпечності продуктів харчування» [8].

Попри низку недоліків саме цим Законом була визначена вітчизняна правова модель поводження з ГМО в Україні, яка проіснувала майже два десятиріччя. Основними юридичними постулатами цієї моделі є:

- принципова позиція держави про допущення використання ГМО на території України. Це важлива вихідна точка відліку, оскільки країни світу на той час були поділені на два табори: ті, що принципово за, а також ті, що принципово проти допуску ГМО на свою територію;

- основний правовий механізм, спрямований на регулювання відносин із ГМО, — це державна реєстрація таких організмів;

- застосування супутніх публічно-правових механізмів, покликаних жорстко регламентувати цю сферу правовідносин, а саме: дозвільних і ліцензійних процедур;

- мультиінституційність, яка проявлялась у тому, що певними повноваженнями у сфері управління та контролю за поводженням із ГМО були наділені кілька органів державної влади. Тобто повноваження у цій сфері характеризувалися значним ступенем розпорошеності та низькою централізованістю. Такий підхід загалом може мати право на життя, оскільки закордонний досвід показує можливість або «покладення відповідних координаційних, управлінських і розпорядчих функцій на вже наявні органи, або створення нового спеціально уповноваженого органу, який займається регулюванням питань, пов'язаних із поводженням із ГМО» [9, с. 74]. Однак в Україні обраний мультиінституційний підхід слабо себе виправдав;

- урахування специфіки діяльності та поділ відносин поводження із ГМО на діяльність у закритій та відкритій системах.

Протягом наступних кількох років на виконання положень Закону було ухвалено низку підзаконних нормативно-правових актів. Усю їх сукупність можна так систематизувати за змістовним критерієм:

а) процедурні (наприклад, постанови Кабінету Міністрів України від 20.08.2008 № 734

«Про затвердження Порядку видачі дозволу на ввезення на митну територію України незареєстрованих генетично модифікованих організмів для науково-дослідних цілей або державних апробацій (випробувань)» (втратила чинність); від 16.10.2008 № 922 «Про затвердження тимчасових критеріїв безпеки поводження з генетично модифікованими організмами та провадження генетично-інженерної діяльності у замкненій системі»; від 02.04.2009 № 308 «Про затвердження Порядку видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) генетично модифікованих організмів у відкритій системі»; від 28.04.2009 № 423 «Про затвердження Порядку видачі дозволу на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні генетично модифікованих організмів»; від 13.05.2009 № 468 «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг»; від 23.07.2009 № 808 «Деякі питання проведення апробації (випробування) та реєстрації генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин»; від 12.10.2010 № 919 «Питання забезпечення реалізації статті 7 Закону України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”»; наказ Мінагрополітики від 30.12.2008 № «Про затвердження методик»; від 16.03.2011 № 78 «Про відбір проб насіння, що ввозиться на територію України, для визначення наявності або відсутності в ньому генетично модифікованих організмів»; наказ МОЗ від 09.11.2010 № 971 «Про затвердження Переліку харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів»; наказ Мінекології та природних ресурсів від 07.02.2011 № 36 «Про затвердження Критеріїв оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище»);

б) статусні (наприклад, наказ Мінагрополітики України та Української академії аграрних наук від 10.07.2009 № 479/75 «Про створення постійно діючої Робочої групи з питань біобезпеки при використанні генетично модифікованих організмів в системі АПК»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 № 761-р «Про визначення наукової

установи, уповноваженої на виконання функцій науково-методологічного центру з питань випробувань генетично модифікованих організмів»; постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 701 «Про затвердження Положення про науково-методологічний центр з питань випробувань генетично модифікованих організмів»);

в) тарифні (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2009 № 1223 «Про затвердження розмірів тарифів на проведення експертизи, яка є підставою для державної реєстрації генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин у відкритій системі»; наказ Мінекономіки та Держкомітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 05.08.2009 № 844/287 «Про затвердження Правил визначення вартості робіт з установлення вмісту генетично модифікованих організмів у харчових продуктах»).

Ми не дарма навели розлогу систему відповідних підзаконних актів. Передусім їхній перелік і класифікація мають на меті вказати, що популярні твердження про те, що в Україні відсутня законодавча основа поводження із ГМО, не відповідають дійсності. Спеціальним Законом та указаними підзаконними нормативно-правовими актами різної ієрархії, змісту, юридичної сили було побудовано початкову систему правових вимог для забезпечення легального поводження з ГМО в Україні. Ба більше, слід зазначити, що саме в цей період було ухвалено левову частку усіх підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують поводження із ГМО. Під час наступних етапів розвитку законодавства здебільшого вносилися зміни й уточнення до чинних урядових і відомчих актів, а не розроблялися нові.

Для того, щоб оцінити вплив такої нормативно-правової бази на реальні відносини, необхідно дослідити проблеми реалізації цих норм. Аналіз судової практики демонструє, що деякі законодавчі положення одразу сформували проблеми в правозастосуванні.

По-перше, найактивніше виявляють ГМО під час митного оформлення операцій із імпорту корму для тварин. За цей період була сформована об'ємна судова практика щодо розгляду подібних типових справ стосовно спроб імпорту товарів із вмістом ГМО. Митні органи організовували відбирання зразків та-

кої продукції та передання їх для аналізу до спеціалізованих установ. У разі виявлення вмісту ГМО в таких кормах чи сировині для їхнього виробництва митні органи відмовляли в оформленні цих партій, ініціювали процедури притягнення до відповідальності осіб, які заповнювали відповідні митні декларації, не зазначаючи інформацію про вміст ГМО. Аналіз судових рішень за цією категорією справ виявляє недостатню єдність і визначеність підходів до тлумачення законодавства про ГМО. Зокрема, неодноразово ставилося під сумнів існування складу адміністративного правопорушення через недоведення вини особи, яка подавала митну декларацію [10]. Відмічалось різне поводження із товаром, у якому виявляли ГМО: в одних випадках суд виносив рішення про його конфіскацію [11–13], в інших — про знищення [14], а в деяких — про повернення імпортеру [15].

По-друге, на цьому етапі також були організовані спроби застосовувати повноваження контролювання уповноважених органів державної влади з метою виявлення порушень чинного законодавства про ГМО на території країни. Ілюстрацією цього може послужити справа, у якій було оскаржено результати перевірки конкретного підприємства, під час якої були відібрані зразки сої та доведено віднесення цієї продукції до генетично модифікованих сортів (ГМ-сортів). Однак у цьому випадку не відбулося притягнення до відповідальності посадових осіб підприємства через процедурні порушення під час перевірки [16]. Етап становлення законодавства обумовлював і становлення системи державного впливу. Зокрема, у деяких випадках органи державної влади розуміли власні повноваження у цій сфері розширено. Наприклад, показовою стала справа, коли насіннева інспекція відмовляла підприємству у видачі сертифіката на насіння, аргументуючи необхідністю попереднього аналізу цієї продукції на вміст ГМО. Такий підхід протирічив законодавству та був оскаржений у суді [17], а випадок став показовим, оскільки зупинив незаконну практику щодо узалежнення звичайної сертифікації від перевірок на ГМО, адже закон такої залежності не передбачав.

По-третє, на даному етапі були закладені основи сучасного розуміння етикетування продукції з ГМО. Зокрема, було запроваджено

позначення на продуктах знаків «ГМО» та «Без ГМО». У суспільній свідомості позначення про відсутність ГМО стало певним маркером чистої продукції, яка створена без використання нових і недостатньо безпечних технологій.

Бажаючи зіграти на цьому, ТОВ «Сандора» зареєструвала торговий знак «Без ГМО» для певних груп товарів (насамперед напоїв). Оскарження цієї реєстрації в суді продемонструвало, що насправді правова охорона розповсюджувалась лише на овальну рамку — зображення, де вписаний словесний елемент («Без ГМО»), проте останній не мав правової охорони [18]. Цей випадок додатково ілюструє бажання виробників дистанціюватися від ГМ-продукції, принаймні в очах споживачів. Юридичне втілення цього прагнення, обране вказаним підприємством, було досить своєрідним, однак теж є виразом іманентних особливостей періоду становлення законодавства.

По-четверте, законодавство про ГМО почали на цьому етапі застосовувати і в приватних правовідносинах. Показовим може стати спір, який розглядався 2014 р. на Вінниччині. Фермерське господарство закупило насіння сої сорту «Монада». Коли посіви зійшли, у виробника виникли сумніви щодо відповідності їх цьому сорту. Проведення спеціального експертного дослідження довело, що закуплене та висіяне насіння сої належить до ГМ-сортів, а значить не відповідає договірним положенням. Тож виробник пред'явив претензії постачальнику та вимагав відшкодування упущеної ним вигоди, оскільки зібраний врожай ГМ-сої дав йому значно менший прибуток, ніж він мав підстави очікувати за умов належного виконання договору постачальником [19].

Узагалі аналізований етап становлення законодавства про ГМО був надзвичайно важливим та мав власні характерні риси: а) поєднання формальної згоди на використання ГМО в державі із юридичним «замороженням» цих відносин через відсутність реальних реєстрацій ГМО; б) обмежений контроль за дотриманням законодавства; в) фактично в цей проміжок часу держава та законодавство працювали не на визначення безпечності та реєстрацію ГМО, а на контроль дотримання законодавчих заборон і виявлення правопорушень. Однак і це виконувалось неефективно. Так, в опублікованому офіційному Звіті Ра-

хункової палати за 2011 р. було визнано, що «центральні органи виконавчої влади у 2009—2010 роках не виконували визначених їм законодавством України повноважень у сфері забезпечення біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО. При цьому суспільство не мало достовірної інформації як про стан довкілля, так і про якість харчових продуктів. Усупереч чинному законодавству в Україні відбувалося не тільки вирощування, але і використання окремих сортів ГМ-рослин. Так, у результаті проведених вибіркового досліджень різними лабораторіями в 2009—2010 роках було виявлено наявність ГМО в 31 % зразків сої, 15 % зразків кукурудзи та 58 % зразків ріпаку. Водночас зазначені сорти не занесені до державного реєстру створених на основі ГМО сортів сільськогосподарських рослин» [20].

Фактично, можна стверджувати, що держава намагалася, з одного боку, задовольнити вимоги СОТ про існування лояльного законодавства до ГМО; але з іншого — використовуючи механізм державної реєстрації, ці відносини заморожували принаймні на легальному рівні. Це важливо, оскільки заборона поводження з незареєстрованими ГМО в принципі може бути дієвою лише за умови забезпечення повноцінного контролю та невідворотності відповідальності. За перші роки існування Закону стало зрозуміло, що йому не вистачає саме «зубів», тобто положень і механізмів, які би змушували суб'єктів господарювання виконувати його норми. Тож на зріла потреба в ухваленні Закону України від 23.02.2012 № 4441-VI «Про внесення змін до Закону України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”», яким було здійснено скромну спробу удосконалити положення, спрямовані на контроль обігу ГМО. Зокрема, було запроваджено вимоги щодо надання суб'єктами господарювання, які вперше вводять в обіг продукцію, що містить ГМО або отримана з їх використання, письмової декларації, яка мала потім супроводжувати усі подальші операції із цим товаром. Крім того, проблема технічного визначення вмісту ГМО в продукції, яка стала очевидною за кілька перших років реалізації спеціального Закону, зумовила цілком адекватне законодавче по-

ження про створення мережі випробувальних лабораторій та науково-методологічного центру з питань випробувань ГМО.

Отже, протягом етапу становлення було сформовано сучасну правову модель поводження із ГМО. Основна слабкість цієї моделі полягає у тому, що не маючи змоги організувати повноцінний контроль та примус, держава створила сприятливі умови для суцільної тінізації обігу ГМО. Фактично жодних стимулів до виконання жорстких заборон не було сформовано: навіть якщо законослухняно проходити складну і тривалу процедуру реєстрації ГМО, якщо цілком можливо використовувати таку продукцію без формальностей, а ризик виявлення та настання відповідальності — мінімальний? Поступово в Україні сформувалася нездорова ситуація: де-юре жодних ГМО не було зареєстровано, а значить не могло бути використано в харчовій продукції (поза межами наукових лабораторій), однак де-факто Україна стрімко обернулася на полігон несанкціонованого використання та обігу ГМО, особливо в продовольстві. Ненормальність цієї ситуації загалом усвідомлював нормотворець, судячи з того, що була розроблена та затверджена Державна цільова програма біобезпеки та біологічного захисту на 2015—2020 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2013 № 620). Цим програмним документом передбачено конкретні кроки для виправлення та поступового вирішення накопичених проблем. Однак уже через рік ця програма була згорнута під егідою оптимізації витрачання державних коштів (постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2014 № 71 «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проєктів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України»).

3. *Етап дерегуляції (2014—2017)*. У цей час прослідковуємо загальну тенденцію з дерегуляції господарської діяльності. На попередніх етапах формування вітчизняної системи права накопичилася велика кількість зайвих, невинуватих адміністративних процедур та вимог, які дублювали одне одного та створювали непотрібні бар'єри для розвитку підприємництва. Звичайно, відповідне оновлення й очищення законодавства було вимогою часу. Однак проведення цієї вкрай важливої ро-

боти з удосконалення нормативно-правових засад ведення бізнесу не обійшлося без спірних моментів. Деретуляційний тренд, зачепивши і законодавство про ГМО, утілено в таких змінах: а) Законом України від 09.04.2014 № 1193-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» було скасовано необхідність отримання дозволу на ввезення незареєстрованих ГМО для наукових цілей; б) Законом України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» скасовано ліцензування генно-інженерної діяльності в замкненій системі.

Так, за результатами проведених дерегуляційних процесів для генно-інженерної діяльності перестали вимагати ліцензування. Наскільки це виправдане послаблення, важко оцінити однозначно. Як зазначається у новітній літературі, «ліцензування є не просто необхідним і важливим засобом, але також і незамінним для регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання для видів діяльності, які несуть підвищену загрозу суспільству та/або економіці та які мають значно вищий за середній у галузях і сферах економіки рівень прибутковості або рентабельності» [21]. Чи несе, наприклад, туроператорська діяльність вищу загрозу для суспільства за створення ГМО? Питання риторичне.

Узагалі певної одностайності щодо ліцензування окремих видів діяльності з ГМО у цей період не було. Так, наприклад, 2013 р. Мінприроди розробило законопроект «Про внесення змін до деяких законів України (відносно регулювання поводження з генетично модифікованими організмами)», відповідно до якого запропоновано додатково ліцензувати державну апробацію, утилізацію, знешкодження та знищення ГМО, тобто навпаки: суттєво розширити відносини, які потребували ліцензування. Однак Держпідприємництво не узгодило цього законопроекту через неадекватний адміністративний тиск на суб'єктів господарювання у зазначеній сфері [22].

На дерегулятивному етапі розвитку законодавства про ГМО спостерігаються і деякі особливості правозастосування. Так, усе частіше визнавали відсутнім склад правопорушення під час виявлення в партіях імпортованої продукції вмісту ГМО. В основному рішення су-

дів ґрунтувалися на відсутності об'єктивної або суб'єктивної сторони складу правопорушення за ч. 1 ст. 483 МК України «Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю» [23, 24].

У цей же період продовжує формуватися практика розгляду приватних спорів, які виникали між суб'єктами господарювання щодо виявлення ГМО в продукції. Наприклад, подібні правовідносини склалися між ТОВ «Шоколадна компанія “МИР”» і ТОВ «Леци-тал». За договором поставки, шоколадна фабрика замовила соєвий ліцетин, однак дослідження показало, що цей продукт містив ГМО. Компанія вимагала відшкодування збитків, оскільки вважала, що отримала товар неналежної якості. Суди усіх інстанцій погодилися із цим [25].

Інша справа була складнішою. За обставинами цього спору, підприємство передало на зберігання насіння ріпаку, в якому було підтверджено відсутність вмісту ГМО. Згодом це насіння було транспортоване до порту і продане на експорт. Однак під час продажу повторний аналіз товару виявив, що насіння ріпаку вже містить певний відсоток ГМО. Ця обставина знизила вартість партії й стала підставою для звернення власника насіння до суду із позовом до товарного складу, який, на його думку, допустив неякісне зберігання. Довести наявність правопорушення під час судового розгляду не вдалося [26].

4. *Етап побічного впливу (2017—2023)*. На даному етапі у законодавстві про ГМО призупинили якісний розвиток. Усі зміни, внесені в цей час, відбувалися завдяки ухваленню інших нормативно-правових актів, які регулювали певні суміжні питання: а) екологічні (Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля»); б) адміністративні (Закон України від 14.01.2020 № 440-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи»); в) термінологічні (Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX «Про медіа»); г) митні (Закон України від 06.09.2018 № 2530-VIII «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму “єдиного вікна” та оптимізації здійснення контрольних процедур

при переміщенні товарів через митний кордон України»).

Аналіз правозастосування цього етапу демонструє еволюційне продовження тенденцій, визначених на попередніх етапах. По-перше, спостерігається активізація кримінальних переслідувань, що стосуються незаконного поводження з ГМО. Зокрема, питання виникали до таких відомих підприємств, як агрохолдинги «Агропросперіс» (кримінальне провадження № 42021102100000163) та «Фрідом Фарм Інтернешнл» (кримінальне провадження № 120190000001137).

По-друге, суди фактично легалізують імпорту продукції, у якій вміст незареєстрованих ГМО становить до 0,9 %. Тобто під час перетину кордону проводиться вибірковий аналіз зразків продукції. У випадках, коли дослідження показують вміст у такій сільськогосподарській продукції ГМО, про що не зазначено в митних документах, це стає підставою для відмови у митному оформленні та притягнення до відповідальності. Однак судова практика визнає такі рішення митних органів недійсними. Часто це відбувається з огляду на низький вміст ГМО в імпортованому продукті. Показовою ілюстрацією може слугувати фрагмент типового судового рішення: оскільки «вміст сої у кормі для тварин... є настільки незначним, що відповідно до законодавства України не потребує навіть маркування», суд вважає, що правопорушення не відбулось [27].

Проте подібний підхід, на нашу думку, є спірним. Справа в тому, що українське законодавство містить два важливих імперативних правила: 1) «реєстраційне» (забороняється ввезення на митну територію України ГМО, а також продукції, виробленої із застосуванням ГМО, до їх державної реєстрації, за винятком таких, що призначені для науково-дослідних цілей або державних апробацій); 2) «маркувальне» (харчові продукти, які містять ГМО обсягом понад 0,9 %, повинні мати на етикетці відповідне зазначення). Утім, суди часто змішують ці два правила, що суперечить чинному законодавству. Так, за законом, незареєстровані ГМО в принципі не можуть бути у вільному обігу на території України незалежно від їхньої кількості. Водночас положення про незначний вміст (до 0,9 %) стосується суто маркувальних вимог і тільки харчових продуктів. Тобто зареєстрований ГМО може бути

в складі продукту, але виробник в праві не позначати такий продукт як ГМО на етикетці, якщо його вміст не перевищує встановленого відсотка. На основі комплексного аналізу законодавчих положень можна зробити висновок, що усі ГМО, які допускаються на територію України, мають бути зареєстровані незалежно від того, яка питома вага їх в кінцевому продукті.

Отже, вивчення практики правозастосування останніх шести років (2017—2023) демонструє складнощі із реалізацією норм законодавства про ГМО. А це негативно впливає на стан продовольчої безпеки, оскільки чинна система регулювання та контролю не є достатньо ефективною, а навіть у тих випадках, коли компетентні органи все ж виявляють спроби несанкціонованого ввезення чи виробництва ГМО на території України, притягнення до відповідальності в суді стикається із зазначеними вище проблемами.

5. *Етап переходу (2023—2026)*. Судячи зі стагнаційних тенденцій останніх років, законодавство про ГМО напевно і далі би «поростало б мохом», якби не постала необхідність приводити його у відповідність із законодавством ЄС у рамках євроінтеграційних процесів. З цієї метою було підготовлено та ухвалено Закон України від 23.08.2023 № 3339-IX «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції». Для його підготовки було опрацьовано положення низки нормативних актів ЄС, однак не повною мірою враховано умови сучасної України та власний досвід реалізації норм чинного Закону, який діє більше п'ятнадцяти років.

Звичайно, чинний спеціальний Закон вже давно вимагав оновлення й осучаснення. Новий євроінтеграційний Закон суттєво відрізняється за змістом і побудовою. Зокрема, у ньому значно деталізовано процедурні вимоги, як це притаманно актам законодавства ЄС. У вітчизняній правовій традиції подібні питання зазвичай виносяться на підзаконний рівень регламентації (наприклад, детальне встановлення процедурних строків тощо). Загалом головні правові засади регулювання поводження з ГМО збережено (йдеться про державну реєстрацію, поділ на закриту і відкриту системи, мультиінституційність, обов'язко-

вість маркування тощо). Водночас з'явилися деякі нові правові механізми (наприклад, створення мережі післяреєстраційного моніторингу).

Ухвалення нового Закону, який має вступити в силу 2026 р., не варто оцінювати як реформування правового інституту поводження з ГМО. Це підтверджується, зокрема, тим, що докорінних змін не передбачено, а проведені нормотворчі дії спрямовані здебільшого на удосконалення, деталізацію, уточнення, розширення уже відомих правових механізмів. І хоча більше уваги приділено контролю за виконанням приписів законодавства про ГМО та притягненню до юридичної відповідальності за їх порушення, на наш погляд, навіть оновлена система контролю все одно не відповідає потребам і вітчизняним реаліям. Досвід доводить, що основне слабе місце законодавства про ГМО — це контроль і відповідальність, і саме їх «просідання» здатне звести нанівець ефективність усього правового інституту. Недостатнє врахування вітчизняної специфіки простежується також у тому, що в ролі удосконалення пропонується впровадження післяреєстраційного моніторингу. Однак для України така конструкція є слабкою, оскільки для нашої держави найважливіше завдання — це в принципі взяти під контроль відносини щодо використання ГМО, тобто вивести їх із тіні.

Дослідження становлення та еволюції законодавства про ГМО викриває досить непросту картину сучасної України, коли право та суспільні відносини існують у паралельних площинах. У літературі домінує підхід, за якого вирішення цієї проблеми вбачається в подальшій процедурно-орієнтованій нормотворчості (наприклад, розробка і закріплення порядку утилізації, знищення та знешкодження облікового матеріалу ГМО; урегулювання надання інформації щодо транскордонного переміщення ГМО [28] та інші подібні пропозиції). Погоджуючись із авторами щодо доцільності поступового напрацювання додаткових правових механізмів, усе ж вважаємо, що це не стане панацеєю: таке бачення є завузьким. Механічне збільшення нормативного матеріалу не призведе до автоматичного покращення якості правового регулювання та його ефек-

тивності. Проведене нами дослідження законодавства та юридичної практики в їх хронологічній єдності і взаємообумовленості доводить, що більша частина напрацьованого нормативного матеріалу залишалася взагалі незатребуваною. Натомість результати дослідження показали, що навіть імперативні однозначні норми законодавства стосовно заборони ввезення незареєстрованих ГМО та продукції з їх вмістом спотворюються під час правозастосування. Низька вірогідність виявлення правопорушення через слабкий державний контроль і можливість уникнення відповідальності призвели до ігнорування вимог законодавства про ГМО та повну тінізацію поводження з такою продукцією.

Висновки. Проведена періодизація еволюційного становлення законодавства України про ГМО із визначенням п'яти послідовних етапів (зародження (1991—2006); становлення (2007—2014); дерегуляції (2014—2017); побічного впливу (2018—2023); переходу (2023—2026)) дала змогу детально і ґрунтовно дослідити особливості вітчизняного законодавства у цій сфері. На нашу думку, провал правової моделі регулювання ГМО в Україні пов'язаний не стільки із недостатністю чи недосконалістю законодавства, скільки зі слабкістю системи контролю за виконанням нормативних приписів. Екстраполюючи цей висновок про характерну особливість вітчизняного правового досвіду на перспективи дії нового Закону з 2026 р., слід зазначити, що реформаторських, глибоко опрацьованих дієвих механізмів контролю він на даний момент не передбачає. Це дає підстави прогнозувати високий ризик того, що новий Закон повторить долю попереднього, а проблеми залишаться невирішеними. У зв'язку з цим перехідний етап (2023—2026) має бути використаний, зокрема, для того, щоб розробити додаткові механізми гарантування безпечності продовольства в частині використання ГМО.

Стаття підготовлена в рамках виконання стипендіального наукового дослідження (постанова Верховної Ради України від 09.08.2023 № 3297-ІХ «Про призначення у 2023 році іменних стипендій Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук»).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Менів О.І. Правове забезпечення використання ГМО при вирощуванні сільськогосподарської продукції рослинного походження в Україні та ЄС: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2016. 20 с.
2. Струтинська-Струк Л.В. Правове забезпечення біобезпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2005. 23 с.
3. Єрмоленко В.М. Актуальні питання систематизації законодавства про продовольчу безпеку. *Сучасні проблеми систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України*: зб. наук. праць кругл. столу (Київ, 18 берез. 2011 р.). Київ: Обрії, 2011. С. 113—119.
4. Собова М.О., Григоренко С.В. Нормативно-правове регулювання державної апробації, реєстрації сортів рослин, створених на основі генетично модифікованих організмів. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2012. № 1. С. 63—66.
5. Бондар О.Г. Проблеми здійснення державного контролю за обігом генетично модифікованих організмів та продукції, що отримана з використанням генетично модифікованих організмів в Україні. *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17—18 трав. 2013 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 12—14.
6. Власенко Ю.Л. Правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами в Україні. *Актуальні проблеми держави та права*. 2014. Вип. 71. С. 261—267.
7. Піддубний О.Ю. Реєстри ГМО в Україні: досвід нормативного аналізу. *Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України*: матеріали круглого столу (Харків, 2 груд. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 166—168.
8. Жиліна В.О. Сучасні біотехнології та правове регулювання їх використання в умовах глобалізації. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 2 (35). С. 136—144.
9. Барчук І. В. Особливості правового регулювання державної реєстрації й контролю за використанням генетично модифікованих організмів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. І. Т. 2. С. 73—76.
10. Постанова Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 16.08.2012 у справі № 0418/5697/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27365905> (дата звернення: 01.04.2024).
11. Постанова Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 01.08.2012 у справі № 0418/4883/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27365951#> (дата звернення: 01.04.2024).
12. Постанова Рівненського міського суду від 19.12.2014 у справі 569/19681/14-п. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42126059> (дата звернення: 01.04.2024).
13. Постанова Солом'янського районного суду м. Києва від 25.11.2011 у справі № 3-11230/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/19700208> (дата звернення: 01.04.2024).
14. Постанова Солом'янського районного суду м. Києва від 12.04.2013 у справі №3-1969/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30753169#> (дата звернення: 01.04.2024).
15. Постанова Солом'янського районного суду м. Києва від 13.08.2012 у справі № 3-5961/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51118055#> (дата звернення: 01.04.2024).
16. Постанова Тальнівського районного суду Черкаської області від 18.06.2010 у справі № 2-а-39/10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9924104> (дата звернення: 01.04.2024).
17. Постанова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим від 16.12.2011 у справі № 2а-14215/11/0170/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25759884> (дата звернення: 01.04.2024).
18. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 18.08.2011 у справі № 2а-8413/11/2670. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37324582> (дата звернення: 01.04.2024).
19. Рішення Господарського суду Вінницької області від 22.10.2014 у справі № 902/1175/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41075852#> (дата звернення: 01.04.2024).
20. Звіт Рахункової палати України за 2011 рік. Київ, 2012. 176 с. URL: http://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/Zvit_2011.pdf (дата звернення: 01.04.2024).
21. Світличний О. Генеза ліцензування як одного із основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання в Україні. *Економіка та право*. 2024. № 1. С. 12—19. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.01.012>
22. Ініціатива по введенню ліцензування генетично-інженерної діяльності не отримала підтримки. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/92082_ntsativa-po-vvedennyu-ltsenzuvannya-genetichno-nzhenerno-dyalnost-ne-otrimala-pdtrimki (дата звернення: 01.04.2024).
23. Постанова Галицького районного суду від 06.06.2017 у справі № 461/3820/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66948762> (дата звернення: 01.04.2024).
24. Постанова Апеляційного суду Львівської області від 14.07.2017 у справі № 461/3820/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67761790> (дата звернення: 01.04.2024).
25. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 04.12.2017 у справі № 904/8494/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70892142> (дата звернення: 01.04.2024).

26. Постанова Вищого господарського суду України від 08.11.2017 у справі № 911/2282/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70281629> (дата звернення: 01.04.2024).
27. Постанова Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 16.12.2021 у справі № 344/14569/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102014189> (дата звернення: 01.04.2024).
28. Павлюченко Ю.М., Савчук К.О. Правове регулювання поводження з генетично модифікованими організмами. *Правничий часопис Донецького університету*. 2018. № 1—2. С. 35—43.

Надійшла 17.05.2024

REFERENCES

1. Meniv O.I. Pravove zabezpechennia vykorystannia HMO pry vyroshchuvanni silskohospodarskoi produktsii roslynnoho pokhodzhennia v Ukraini ta YeS: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kharkiv, 2016. 20 p. [in Ukrainian].
2. Strutynska-Struk L.V. Pravove zabezpechennia biobezpeky pry zdiisnenni henetychno-inzhenernoi diialnosti: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 2005. 23 p. [in Ukrainian].
3. Iermolenko V.M. Aktualni pytannia systematyzatsii zakonodavstva pro prodovolchu bezpeku. *Suchasni problemy systematyzatsii ekolohichnoho, zemelnogo ta ahrarnogo zakonodavstva Ukrainy*: zb. nauk. prats kruhl. stolu (Kyiv, 18 berez. 2011 r.). Kyiv: Obrii, 2011. P. 113-119 [in Ukrainian].
4. Sobova M.O., Hryhorenko S.V. Normatyvno-pravove rehuliuвання derzhavnoi aprobaty, reiestratsii sortiv roslin, stvorenykh na osnovi henetychno modyfikovanykh orhanizmiv. *Sortovyvchennia ta okhorona prav na sorty roslin*. 2012. No. 1. P. 63-66 [in Ukrainian].
5. Bondar O.H. Problemy zdiisnennia derzhavnoho kontroliu za obihom henetychno modyfikovanykh orhanizmiv ta produktsii, shcho otrymana z vykorystanniam henetychno modyfikovanykh orhanizmiv v Ukraini. *Aktualni problemy reformuvannia zemelnykh, ekolohichnykh, ahrarnykh ta hospodarskykh pravovidnosyn*: zb. tez Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (Khmelnitskyi, 17-18 trav. 2013 r.). Khmelnytskyi: Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava, 2013. P. 12-14 [in Ukrainian].
6. Vlasenko Yu.L. Pravove rehuliuвання povodzhennia z henetychno modyfikovanykh orhanizmamy v Ukraini. *Aktualni problemy derzhavy ta prava*. 2014. Vyp. 71. P. 261-267 [in Ukrainian].
7. Pidubnyi O.Yu. Reiestry HMO v Ukraini: dosvid normatyvnoho analizu. *Teoretychni ta praktychni aspekty realizatsii ekolohichnoho, zemelnogo, ahrarnogo prava v umovakh staloho rozvytku Ukrainy*: materialy kruhl. stolu (Kharkiv, 2 hrud. 2016 r.). Kharkiv: Pravo, 2016. P. 166-168 [in Ukrainian].
8. Zhylyna V.O. Suchasni biotekhnolohii ta pravove rehuliuвання yikh vykorystannia v umovakh hlobalizatsii. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova. Pravoznavstvo*. 2019. T. 24. Vyp. 2 (35). P. 136-144 [in Ukrainian].
9. Barchuk I.V. Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання derzhavnoi reiestratsii y kontroliu za vykorystanniam henetychno modyfikovanykh orhanizmiv v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo»*. 2015. Vyp. 35. Ch. I. T. 2. P. 73-76 [in Ukrainian].
10. Postanova Kirovskoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 16.08.2012 u spravi No. 0418/5697/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27365905> [in Ukrainian].
11. Postanova Kirovskoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 01.08.2012 u spravi No. 0418/4883/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27365951#> [in Ukrainian].
12. Postanova Rivnenskoho miskoho sudu vid 19.12.2014 u spravi No. 569/19681/14-p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42126059> [in Ukrainian].
13. Postanova Solomianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 25.11.2011 u spravi No. 3-11230/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/19700208> [in Ukrainian].
14. Postanova Solomianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 12.04.2013 u spravi No. 3-1969/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30753169#> [in Ukrainian].
15. Postanova Solomianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 13.08.2012 u spravi No. 3-5961/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51118055#> [in Ukrainian].
16. Postanova Talnivskoho raionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 18.06.2010 u spravi No. 2-a-39/10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9924104> [in Ukrainian].
17. Postanova Okruzhnogo administratyvnoho sudu Avtonomnoi Respubliky Krym vid 16.12.2011 u spravi No. 2a-14215/11/0170/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25759884> [in Ukrainian].
18. Postanova Okruzhnogo administratyvnoho sudu m. Kyieva vid 18.08.2011 u spravi No. 2a-8413/11/2670. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37324582> [in Ukrainian].
19. Rishennia Hospodarskoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 22.10.2014 u spravi No. 902/1175/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41075852#> [in Ukrainian].
20. Zvit Rakhunkovoi palaty Ukrainy za 2011 rik. Kyiv, 2012. 176 s. URL: http://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/Zvit_2011.pdf [in Ukrainian].
21. Svitlychnyi O. Heneza litsenzuvannia yak odnogo iz osnovnykh zasobiv rehuliuвання vplyvu derzhavy na diialnist subiektiv hospodariuvannia v Ukraini. *Ekonomika ta pravo*. 2024. No. 1. P. 12-19. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.01.012> [in Ukrainian].

22. Initsiatyva po vvedenniu litsenzuvannia henetychno-inzhenernoi diialnosti ne otrymala pidtrymky. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/92082_ntsativa-po-vvedennyu-litsenzuvannya-genetichno-nzhenerno-dyalnost-ne-otrimala-pdtrimki [in Ukrainian].
23. Postanova Halytskoho raionnoho sudu vid 06.06.2017 spravi No. 461/3820/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66948762> [in Ukrainian].
24. Postanova Apeliatsiinoho sudu Lvivskoi oblasti vid 14.07.2017 u spravi No. 461/3820/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67761790> [in Ukrainian].
25. Rishennia Hospodarskoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 04.12.2017 u spravi No. 904/8494/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70892142> [in Ukrainian].
26. Postanova Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 08.11.2017 u spravi No. 911/2282/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70281629> [in Ukrainian].
27. Postanova Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 16.12.2021 u spravi No. 344/14569/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102014189> [in Ukrainian].
28. Pavliuchenko Yu.M., Savchuk K.O. Pravove rehuliuвання povodzhennia z henetychno modyfikovanyimi orhanizmy. *Pravnychi chasopys Donetskoho universytetu*. 2018. No. 1-2. P. 35-43 [in Ukrainian].

Received 17.05.2024

Khrystyna HRYHORIEVA

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Agrarian,
Land and Environmental Law of the National University "Odesa Law Academy", Odesa, Ukraine
orcid.org / 0000-0001-7659-2178

GMO LEGISLATION OF UKRAINE: EVOLUTION, PROBLEMS AND PROSPECTS

The article examines the evolution of Ukrainian legislation on genetically modified organisms (GMOs). The periodization of the formation of such legislation is proposed with the definition of five consecutive stages: the birth stage (1991–2006); formation stage (2007–2014); deregulation stage (2014–2017); the side impact stage (2018–2023); transition stage (2023–2026). The conducted chronological research with the identification and characterization of the stages made it possible to analyze in detail and thoroughly the peculiarities of the domestic legislation on GMOs. Based on the obtained results, the trends accompanying the development of such legislation are determined. Considerable attention is paid to the careful analysis of case law accumulated during the existence of special legislation on GMOs. Typical disputes in this area have been identified, some trends in law enforcement have been identified, in particular, regarding the ambiguous understanding of the requirements for state registration and labeling of GMOs. A conclusion was made about the main problems of the implementation of legislation on GMOs, in particular about the ineffectiveness of state control and prosecution for violations of legislative requirements. It is proven that the failure of the legal model of GMO regulation in Ukraine is not so much related to the insufficiency or imperfection of the legislation as to the weakness of the system of control over the implementation of regulatory prescriptions. The extrapolation of this conclusion about a characteristic feature of the domestic legal experience to the prospects of the new Law of Ukraine «On State Regulation of Genetic Engineering Activities and State Control of Placement on the Market of Genetically Modified Organisms and Products» from 2026 gives reason to talk about the lack of new, deeply developed effective mechanisms it currently does not provide for control. In this regard, it is possible to predict a high risk that it will repeat the fate of its predecessor, and the problems will remain unresolved. In this regard, the transitional stage (2023–2026) should be used, in particular, to develop additional mechanisms for guaranteeing food safety in terms of the use of GMOs.

Keywords: genetically modified organisms, GMOs, food safety, safety of food products, agricultural products, agrarian legal relations, environmental legal relations.